

CLAUDIO M TAMBURRINI

Elitidrott, den dopade fascisten och marknaden

1. Introduktion

Elitidrott väcker starka känslor. Den svenska ansökan om sommar-OS delade landet i två läger. Dock tycktes positionerna många gånger bestämmas mera av debattörernas idrottsengagemang än av de framförda argumentens styrka. Idrottsanhängare har i alla tider betonat dess fostrande karaktär. Idrott, sägs det, främjar självdisciplin, offervilja, "fair play", laganda, mm. Idrottsmotståndare understryker i stället dess avvisidor: okritisk lydnad till lagledaren, överdriven tävlingsinriktning, villighet att ta till vilka medel som helst (t ex, att fuska, att skada motståndarna) i syfte att tillskanska sig segern. Kritiken mot elitidrott har koncentrerats på följande tre företeelser:

(1) Elitidrotten förstärker aggressiva nationalistiska känslor (det har även hävdats att den speglar militaristiska värderingar);

(2) Elitidrotten ger uttryck åt fascistiska värderingar, vilket bl a märks i den ofta okritiska beundran som publiken känner för idrotts-hjältarna, vars yttersta grund är förakt för svaghet;

(3) Elitidrottens utpräglade tävlingsinriktning främjar fusk, vars allvarligaste yttring är användandet av förbjudna prestationshöjande medel (s k doping).

Det finns dock en punkt på vilken både belackare och anhängare tycks vara överens. Fastän med varierande grad av intensitet, beklagar båda läger att verksamheten numera huvudsakligen bedrivs av professionella, välbetalda atleter på toppnivå. De internationella sponserernas och TV-bolagens omfattande bevakning av idrottstävlingar påstås ha förvandlat elitidrotten till en utpräglad kommersiell verksamhet, som liknar vanliga reklamjippon.

I denna artikel kommer jag att hävda att elitidrott på ett tillfredsställande sätt kan bemöta ovannämnda tre invändningar, i synnerhet

när den bedrivs kommersiellt och på en mycket hög professionell nivå.

2. "Elitidrott främjar aggressiv nationalism"

Det kan omöjligt förnekas att politiker i alla tider försökt dra nytta av idrottsidoler (kom ihåg t ex Berlin-Olympiaden 1936). Men – inte nog med att det alltid kan dyka upp en Jesse Owens – elitidrottens nuvarande professionalism och kommersialisering utgör förmodligen en barriär mot en politisk manipulation av verksamheten. Såväl individuella atleter som idrottslag framstår idag mer och mer som privata företag med egna ekonomiska och kommersiella intressen helt skilda från de nationella. I den meningen bedrivs elitidrotten idag av transnationella företag. Tycka vad man tycka vill om den företeelsen, men det kan knappast förnekas att resultatet borde bli en successiv försvagning av det nationalistiska inslaget i idrottstävlingarna.

En starkare formulering av argumentet om aggressiv nationalism har framförts av Torbjörn Tännsjö i hans artikel "Elitidrotten bygger på osunda värderingar":

Ännu en gång ser vi värderingar som hör hemma inom fascismen träda i dagen. Vi ser hur individer offerar sig, inte för andra individers bästa (det kan vara beundransvärt), utan för abstrakta storheter (laget, nationen, fanan). (...) Då abstrakta värden träder i förgrunden blir individen oviktig och utbytbar. Vi älskar alltså våra 'hjältar' så länge de bjuder oss hänförande segrar, men vi föraktar dem, då de sviker. Strängt talat är de bara ett slags 'kanonmat'.¹

En sådan ideologi, menar Tännsjö, hör hemma inom det militära, där unga kvinnor ses som potentiella instrument för nationens fortbestånd och unga män som blott potentiella soldater för att bevara nationens styrka.²

Två olika aspekter bör urskiljas i denna kritik: (a) idrottsmännens utbytbarhet inom laget; (b) "kanonmatsargumentet" (d v s, idrottsmän-

¹ I *Sporten eller livet – En antologi om huliganism, kroppsfixering och idrottsliga ideal*, Heatwave förlag, 1996, s 149.

² Denna ideologiska karaktärisering gör Tännsjö i sin artikel "Is Our Admiration For Sports Heroes Fascistoid?" (artikeln kommer inom kort att publiceras i *The Journal of the Philosophy of Sports*, utgiven av The Society for the Study of the Philosophy of Sports).

nens "utbytbarhet" i våra preferenser). Är de särskilt problematiska för elitidrotten?

(a) Varje idrottsmans främsta önskan är att få vara med och tävla. Inom lagidrott kan emellertid denna legitima ambition tvingas ge vika för behovet att segra. Lagets intressen kan ibland göra att en spelare ersätts av en annan som mer effektivt förväntas bidra till gruppens seger. Vikten av att vinna förvandlar då den individuella idrottsmannen till kugge i ett maskineri vars önskingar och intressen inte blir respekterade. I kantska termer kunde man säga att en sådan praxis bryter mot principen som säger att individer aldrig får användas enbart som medel utan alltid som mål i sig.

Emellertid drabbar denna invändning inte så mycket professionell elitidrott som den drabbar amatöridrott. Som professionell idrottsman kan jag bara undantagsvis finna mig i att bli åsidosatt som ordinarie spelare. Min idrottskarriär och min ekonomiska framtid tar onekligen skada om jag inte tillräckligt ofta får möjlighet att uppträda inför publik, kommersiella idrottsagenter och massmedia. Berövas jag den möjligheten, kommer jag säkerligen att förr eller senare erbjuda mina tjänster till andra idrottsinstitutioner. Åter ser vi här att ökad professionalism och kommersialisering har en positiv verkan: inom elitidrott utgör den en naturlig barriär mot risken att enskilda idrottsmän enbart används som medel för lagets bästa.

(b) Kanonmatsargumentet tycks inte gälla beträffande riktigt stora idrottsidoler. "Ingo" Johansson – den första och hittills enda svenska boxningsvärldsmästaren – förlorade inte publikens kärlek efter sina två nederlag i returmatcherna mot Floyd Paterson. Sanktioner för drogmissbruk och dopinganvändning till trots, är Maradona idag lika populär och älskad som han var när han 1986 nådde kulmen av sin karriär och ledde det argentinska fotbollslandslaget till seger i Mexikos VM. Johanssons och Maradonas fall tycks mig vara regel snarare än undantag i elitidrottssammanhang. I den bemärkelsen framstår det personliga bandet som uppstår mellan idrottshjältar och deras publik som mycket mer stryktåligt än vad kanonmatsargumentet tycks förutsätta.

Och angående vanliga idrottsmän skiljer sig inte deras situation från den som gäller för de flesta av oss på arbetsmarknaden, där vi värderas enligt våra resultat. Vårt arbete utsätts ständigt för kontroll och kritik i syfte att få till stånd en förbättring (en – ur arbetsorganisationens synpunkt – bättre "prestation"). Det finns ingen anledning att

underskatta idrottsmännens kapacitet att hantera en liknande kritik och även misslyckanden. Ibland blommar inte mänskliga relationer upp på det sätt som vi önskar. Men ett sådant konstaterande borde inte bekymra idrottsentusiasterna mer än andra yrkesutövare. Till skillnad från breddidrott, är elitidrotten ett yrke som vilket annat som helst.

3. "Elitidrott främjar förakt för svaghet"

Torbjörn Tännjö har också lanserat den andra invändningen mot elitidrotten. Hans resonemang lyder som följer: Segaren i en idrottsskamp blir korad som den starkaste bland sina likar. Genom segern utropas han då till vinnare i naturens genetiska lotteri. Idrottspublikens (oftast överdrivna) beundran för segaren i en idrottstävling är därför enligt Tännjö tecken på vår dyrkan för styrka och på dess baksida, förakt för svaghet. En sådan beundran hör dock inte hemma i en demokrati: snarare ger den uttryck för fascistiska värderingar.³

Ett försök att bemöta denna kritik utgörs av det aristoteliska argumentet. Det kunde hävdas att det inte är styrkan eller de genetiska anlagen hos vinnaren som vi hänrycks av, utan snarare hans/hennes förträfflighet (som aktualiseras genom segern).⁴ Utöver den rent fysiska förmågan, kräver idrottssegern vissa karaktärsegenskaper (kampvilja, målmedvetenhet, mod att anta utmaningar⁵, förmåga att övervinna svårigheter, m m) såväl som intellektuella färdigheter (förmåga att utarbeta en strategi för segern, att skilja ut de relevanta faktorerna i dess förberedelse och verkställighet, att omsätta den utarbetade strategin i praktiken, m m). Segern blir då ett yttre tecken på att segaren besitter alla dessa (i aristoteliska termer) kroppsliga, etiska och dianoetiska förträffligheter. Och det är de som – enligt argumentet – gör att vi höjer toppidrottsmän till kategorin av hjältar, snarare än en (moraliskt tivelaktig) beundran för styrka eller för genetisk lämplighet.

3 I "Elitidrotten bygger på osunda värderingar", s 149.

4 T ex, James W Keating har formulerat idrottsverksamhetens syfte på följande sätt: "Idrottstävlingen är utformad för att tjäna ett specifikt syfte – det objektiva och bestämda fastställandet av överlägsen prestation och, slutligen, av förträfflighet" (i "Sportsmanship as a Moral Category", som ingår i Morgan, William J och Meier, Klaus V, *Philosophic Inquiry in Sport*, Human Kinetic Publishers, 1988, citatet på s 248).

5 Detta är i och för sig en bredare tolkning av det aristoteliska modbegreppet, som enligt Aristoteles enbart är tänkt att gälla i stridssammanhang.

Tännsjö påpekar dock att vi då rimligen också borde ryckas med av toppprestationer inom t ex dam-, veteran- eller handikappidrott. Dessa idrottsutövare visar också genom sina segrar att de är fullt kapabla att förbereda och verkställa en framgångsrik segerstrategi. Dessutom vittnar många prestationer inom dessa idrottskategorier om en ännu starkare vilja att hänge sig åt hårt arbete och om större förmåga att övervinna svårigheter än vad fallet är med ”normala” idrottsmän. Vi känner oss dock inte lika entusiastiska inför dessa ”andra sortens” idrottsprestationer. Den enda rimliga förklaringen till denna asymmetri i våra preferenser (hädanefter förkortat till ”preferensasymmetri”) är, enligt Tännsjö, att idrottsmän med lägre prestationsförmåga framstår för oss som mindre starka än manliga, unga och fysiskt fulländade atleter. Det är m a o denna (medfödda) fulländning hos segraren som vi dyrkar.

Preferensasymmetrin bottnar förmodligen i vår, publikens, betoning på resultatet – på själva idrottsprestationen. Skälet till att vi upplever manlig toppidrott som mer fascinerande än kvinno-, veteran- eller handikappidrott kan då sägas vara att vinnarna inom dessa sistnämnda områden – även om de också många gånger är förträffliga – enbart uppnått relativa toppprestationer: de är m a o de bästa bland sina likar. Men de har inte uppnått absoluta toppprestationer. Det betyder att det finns en annan atlet som lyckats åstadkomma ett bättre resultat (hoppat högre, sprungit fortare, etc). Detta innebär inte att relativa toppprestationer inte är beundransvärda. De kan rimligen även bli föremål för överdriven upprymdhet. Men det faktum att vi oftast känner oss mest entusiastiska över absoluta toppprestationer förvandlar inte dessa våra preferenser till moraliskt suspekta. Det är riktigt att baksidan av vår beundran för toppprestationer ofta speglas i brist på intresse för prestationer som kommit till korta i jämförelse med de absolut bästa. Dock kan ointresse knappast jämföras med förakt för svaghet och odemokratiska värderingar.

En sådan försvarslinje förstärks ytterligare av det faktum att en liknande entusiasm inom andra samhällsområden tycks vara berättigad. Konst, vetenskap och den akademiska världen nämns ofta som exempel på verksamheter där utövarna åstadkommer prestationer som av mottagarna bemöts med entusiasm och beundran.⁶

6 Se till exempel Ingvar Johanssons artikel ”Att idrott skall vara så svårt att förstå”, i *Filosofisk Tidskrift*, 4/94.

Dock avfärdar Tännsjö ett sådant försvar i följande ordalag:

Vi kan beundra Freges teorier och Mozarts operor utan att känna att Frege och Mozart är värdefulla personer. [...] Vi kan sanningsenligt säga att vad de producerat är av yttersta värde, men fortfarande ha den uppfattningen att de inte är mer värdefulla än någon annan. [...] Vi kan och vi bör beundra skickliga vetenskapsmäns och artisters produkter, inte deras personer, i varje fall inte på deras skicklighet (kanske några av dem förtjänar vår beundran på deras moraliska egenskaper, men Frege och Mozart är inte bland dessa); men vi kan inte annat än att beundra de vinnande atleterna själva, eller annars ge upp vårt intresse i att se sport.

Tännsjö förnekar inte att liknande exempel på personbeundran också kan förekomma inom konst och vetenskap. Men han gör gällande att "...medan detta fenomen inom vetenskap och konst kan ses som någon sorts korruption, hör det på ett mer väsentligt sätt hemma inom idrott." Och vidare:

Medan inom vetenskap och konst finns det utrymme för att beundra både vetenskapsmännen och konstnärerna för deras skicklighet (deras metaforiska 'styrka') och för deras resultat, finns inom idrott enbart utrymme för att beundra utövarna.⁷

Hur ska detta argument tolkas? En möjlig tolkning är att inom idrott, till skillnad från konst och vetenskap, är slutprodukten oskiljaktig från utövaren. Produkten av konstnärens och vetenskapsmannens strävanden är klart objektiviserad, i betydelsen att den är fysiskt tydligt avgränsad från sin upphovsman. Så är emellertid inte fallet med idrottsmannens produkt: den kan inte tydligt skiljas från den individ som producerar den. I den bemärkelsen kan man säga att idrottsmannens produkt saknar ontologisk status: den är ett med sin upphovsman.⁸

⁷ Alla citat är hämtade ur "Is Our Admiration For Sports Heroes Fascistoid?" (Tännsjös kursivering, min översättning).

⁸ Det är så jag tolkar Tännsjös yttrande om att "de resultat de (idrottsmännen) producerar är inte genuina, de är blott resultat av mätningar, som först och främst är avsedda att fastställa vem som vann" (citatet är ur "Is Our Admiration For Sports Heroes Fascistoid?", min översättning).

Enligt min mening har Tännsjö rätt i att det vi beundrar när vi blir hänryckta över en idrottsprestation svårligen kan skiljas från den presterande individen. Men till skillnad från honom ser jag inte detta som ett problem för elitidrotten. Personbeundran kan faktiskt vara utilitaristiskt motiverad. När den syftar till rätt person, och bedyras av de rätta skälen, kan en sådan beundran bidra till att individer utvecklar de önskvärda karaktärsegenskaper som förebilden besitter.⁹ Tännsjö själv verkar vara inne på en sådan tanke när han medger att det kan finnas goda skäl för att beundra personer, nämligen deras moraliska egenskaper (Har förresten den sortens egenskaper ontologisk status enligt ovan?). Faktum är dock att en enastående idrottsprestation kan utgöra ett yttre tecken på olika lovvärda egenskaper, varav några är av moralisk karaktär. Jag har tidigare nämnt kampvilja, målmedvetenhet, mod att anta utmaningar, kapacitet att övervinna svårigheter, m m, som olika beståndsdelar i idrottsutövarens karaktärsförträfflighet. I första hand tycks dessa positiva egenskaper vara värdefulla för agenten själv, vilket kan kasta en skugga av tvivel över benämningen ”moraliska” som jag här använder för att referera till dem. Dock kan dessa karaktärsegenskaper också förväntas bringa positiva effekter för andra än agenten själv, när de används på rätt sätt. Dessutom kunde man till den listan lägga andra karaktärsegenskaper som direkt påverkar andras välfärd, snarare än agentens. Exempel på dessa är en respektfull attityd gentemot motståndarna och ”fair play”. Vår beundran för förträfflighet inom idrott kan då visa sig vara socialt sett rationell: de olika färdigheter som kännetecknar alla idrottssegrare kan förväntas gynna samhällslivet i övrigt. Och eftersom de karaktärsegenskaper som ligger till grund för segrarnas prestationer är oskiljaktiga från dem själva, leder denna, vår personbeundran, till att vi, genom vår strävan att ”bli som dem”, också anammar dessa samhällsnyttiga karaktärsegenskaper. Denna beundran kan inte rimligen vara förbehållslös (man kan alltid möta idrottsliga motsvarigheter till Frege eller Mozart!). Men som första, preliminära reaktion inför vissa indikatorer på förträfflighet är inte idrottspublikens beundran för idrottshjältar mer moraliskt bekymmersam än vår entusiasm över artister och olika kulturpersonligheter.

9 I den bemärkelsen bör ”personbeundran” skiljas från ”personkult”, där beundran syftar till en person av ”fel” skäl, d v s oberoende av dennes karaktärsegenskaper.

Men varför preferensasymmetrin? Utilitaristiskt spelar det ju ingen roll hos vem vi beundrar de positiva karaktärsegenskaperna. Målmedvetenhet, uthållighet, "fair play", m.m. är lika beundransvärda egenskaper oavsett om de uppträder hos en manlig toppidrottsutövare eller hos en världsmästare i någon handikappidrottsgren.

Svaret är att, på samma sätt som vissa karaktärsegenskaper värderas p g a deras instrumentella värde, värderas också resultatmaximering i samhällslivet. Vissa idrottsmän beundrar vi då mest, därför att de lyckats åstadkomma absoluta, inte bara relativa, topprestationer. Det är också rationellt att uppmuntra beundran av personer som lyckats åstadkomma de (absolut) bästa produkterna mest, vad det än är för område de är verksamma inom.

Är ovannämnda argument riktiga bör elitidrotten frias från den aktuella invändningen. Dessa argument utgör naturligtvis inte någon psykologisk förklaring till varför publiken låter sig hänföras av idrottsidoler. Påståendet att publiken på idrottsarenorna hyllar sina hjältar p g a övertygelsen om att det är samhällsnyttigt att hylla (åtminstone vissa av) de aristoteliska dygderna såsom de förkroppsligas hos vinnarna vore – försiktigt uttryckt – svårt att belägga. Kan det då inte trots allt vara så, att det psykologiska motivet bakom idrottspublikens beundran för sina hjältar faktiskt är fascination för styrka? I så fall borde vi också ta med denna faktor i vår bedömning av elitidrottens sociala nytta. Om ett sådant psykologiskt motiv föreligger, kan dess oönskade konsekvenser för samhällslivet komma att väga tyngre än den nytta som de postulerade karaktärsegenskaperna kan medföra.

Jag tror dock att en rimligare psykologisk förklaring till publikens beundran för idrottshjältarna är en sorts överföringsmekanism som gör att vi ser oss själva i deras roll. När vi fantiserar om vilka individer vi skulle vilja vara ser vi oss inte som oviktiga, klena och okända individer, utan som starka, betydelsefulla och berömda. Detta må vara är ett barnsligt och omoget drag, som driver oss till att söka bekräftelse i yttre faktorer i stället för hos oss själva. Många gånger blir vi p g a dessa fantasier även hindrade från att se vilka karaktärsegenskaper den beundrade personen i verkligheten besitter. I den bemärkelsen kan man kanske säga att denna överföringsmekanism försvårar identifieringen av de beundransvärda egenskaperna. Men att hysa betänkligheter kring dess instrumentella värde för karaktärsdaningen förvandlar inte den mekanismen till en fascistisk yttring.

Min slutsats blir att idrottspublikens beundran för vinnaren inte uttrycker ett fascistiskt förakt för svaghet, utan att den i stället kan främja önskvärda karaktärsegenskaper hos individerna. Jag vill dock inte avsluta detta avsnitt utan att påpeka andra positiva konsekvenser som kan förväntas följa från hyllandet av idrottshjältar.

Även om denna beundran inte hade de karaktärsdanande effekter som jag tillskrivit den, och även om Tännsjö hade rätt i att det finns något moraliskt suspekt i den, borde man rimligen avväga detta mot andra positiva effekter som hyllandet av segraren kan medföra.

Individer från socialt avvikande grupper eller etniska minoriteter utgör sällan sociala förebilder. När vi fördömer publikens beundran för segraren bör vi inte bortse från det faktum att segraren ibland kan vara en färgad individ, en invandrare, eller någon medlem i en diskriminerad samhällsgrupp. I en tid då oroväckande nynazistiska tendenser åter ger sig till känna kan den stora genomslagskraft som elitidrotten tack vare dess kommersialisering fått, användas för lovvärda sociala målsättningar. Ett av dessa mål kan vara att – socialt och etniskt – nyansera de sociala förebilder som ungdomarna uppmuntras att följa.

Kommersialiseringen inom elitidrott kan också förväntas medföra positiva effekter för kvinnoidrotten. Av historiska skäl gynnar de traditionella idrottsgrenarna – de som lockar mest publik – typiskt manliga fysiska egenskaper: muskelmassa, hastighet och styrka. Idrottsgrenar som favoriserar kvinnornas fysiska egenskaper (rytm, balans, uthållighet) och där kvinnorna faktiskt har övertaget har länge haft stämpeln av att inte vara "riktig" idrott. Ökad professionalism och kommersialisering inom kvinnoidrotten kan dels leda till att fler kvinnor väljer en idrottskarriär (och på så sätt själva blir sociala förebilder), dels bidra till större spridning av kvinnoidrotten och till framväxten av nya idrottsgrenar som gynnar kvinnornas fysiska drag. Några av dessa positiva effekter av elitidrottens kommersialisering har faktiskt redan inträffat.

4. "Elitidrott främjar doping"

Låt oss nu till sist diskutera dopinginvändningen. För att komma till rätta med dopingfusket, föreslår Ingmar Persson (i FT 2/97) att man tillämpar förfinade testmetoder utan förvarning (inte enbart vid tävlingstillfällen utan också under träningsperioderna), samt långa

avstängningsstraff för dopingmissbrukare.¹⁰ Förbudet bör dock enligt Persson endast riktas mot sådana "preparat som är hälsovådliga i sig, eller hälsovådliga i förening med tävlingsituationen. Att höja ens prestationsförmåga i något hänseende genom att inta olika medel är då enligt honom inte fel, "om detta inte har någon menlig effekt på hälsan."¹¹ Det blir då befogat att fördöma dopingmissbrukare, "inte i sin egenskap av dopingmissbrukare, utan i sin egenskap av fuskare, d v s individer som har överträtt (berättigade) regler." Visserligen är ett sådant övervakningssystem resurskrävande, men "dessa beklagliga kontrollapparater" – konstaterar Persson – är inte idrotten ensam om att behöva: inom t ex konsten anlitas också mer och mer raffinerade metoder för att avslöja förfalskningar.

Det finns dock ett rakare och mer ekonomiskt sätt att komma åt dopingfusket, nämligen att häva förbudet. Varför inte tillåta alla prestationshöjande preparat? Inget förbud, inga fuskare! Då undviker man den kostnadskrävande övervakningen.

Persson diskuterar inte ens det förslaget. Hans försvar av dopingförbudet är paternalistiskt:

Det kan inte vara rätt och riktigt att unga människor utan motåtgärder tillåts sugas med i en resultatjakt som i förtid bränner ut dem.¹²

Men varför skulle det vara berättigat att hindra vuxna och välinformerade individer, som samtycker till att ta vissa hälsorisker i syfte att nå professionell framgång, från att inta prestationshöjande preparat?¹³

En möjlig strategi för anhängare av dopingförbudet är att ifrågasät-

10 "Hur hemsk är elitidrotten?", i *Filosofisk Tidskrift* 2/97, s 24.

11 Op cit, s 25.

12 Op cit, s 25 (Perssons kursivering). Den ovannämnda parallellen med "förfalskningsjakten" inom konst är då vilseledande: där behövs kontrollapparaterna för att skydda "tredje parts" ekonomiska intressen (privata konstsamlare, offentliga konstinstitutioner, etc), som utan kontrollåtgärder skulle investera sina pengar på oäkta konstföremål.

13 Ett sådant förbud bryter mot John Stuart Mills antipaternalistiska princip, enligt vilken samhället inte är berättigat att inskränka en persons handlingsfrihet annat än för att avvärja att andra än agenten själv kommer till skada p g a hans beteende; agentens eget väl och ve kan enligt denna princip aldrig utgöra skäl nog för att utöva tvång på honom.

ta huruvida toppidrottsmän faktiskt är så välinformerade om hälsorisikerna. Faktum är att vi egentligen inte riktigt vet vilka skador dopinganvändningen medför. Det vi vet är att regelbunden och okontrollerad användning av vissa dopingpreparat har allvarliga följder för hälsan. Huruvida dessa skador skulle bli lika omfattande och oåterkalleliga vid tillfällig och medicinskt kontrollerad användning kan vi emellertid endast spekulera i. Men ett sådant argument talar snarare för att häva förbudet än för att bibehålla det. Ironiskt nog hindras forskningen – och därmed möjligheten att utifrån forskningsresultaten fatta välinformerade beslut – inom detta område av själva förbudet.

En annan strategi till stöd för dopingförbudet är att påpeka att den antipaternalistiska principen inte är allenarådande i våra sociala och politiska institutioner. Man kunde t ex hävda att tvånget att använda säkerhetsbälte och förbudet mot sk ”rekreationsdroger” visar att även liberala samhällen ibland anser det nödvändigt att göra intrång i individernas privata sfär. Frågan är emellertid om dessa två exempel verkligen talar mot Mills princip. Bältestvång och drogförbud kan faktiskt rättfärdigas med hänvisning till den aggregerade samhällsskada som skulle uppstå om inte dessa bestämmelser existerade: förmodligen skulle för många individer (d v s, fler än vad ett välfungerande samhällsliv kan tåla) köra utan bälte och konsumera olika droger. Problemet är emellertid att den totala skadan som dopinganvändningen skulle medföra inte rimligen kan tillskrivas samma stora proportioner. Elitidrott är definitionsmässigt några få utvalda förunnade.

Några har dock ifrågasatt just detta, att dopingens skadliga verkan skulle vara av begränsad karaktär, med argumentet att elitidrottsmännen utgör sociala förebilder för framförallt ungdomen. Tilläts doping – säger förbudsvivarna – skulle många unga människor ta efter, även under okontrollerade former, och därmed förstöra sin hälsa.¹⁴

Ett problem i sammanhanget är att denna roll som sociala förebilder tvingas på elitidrottarna. De främsta sociala förebilderna för ungdomarna bör rimligen till syvende och sist vara föräldrarna själva. Men även om vi går med på att den betungande rollen som social

14 Den här strategin kunde också härledas av en välvillig tolkning av Perssons argument för dopingförbudet genom att i hans ovanciterade uttryck ”unga människor” läsa in ”ungdomsidrottare”, i stället för ”vuxna idrottsutövare som ännu ej uppnått medelåldern”.

förebild oundvikligen ingår i valet att ägna sig åt idrott på elitnivå, finns det ändå en besynnerlig inkonsekvens i denna invändning. Många rökare försöker övertala sina barn att inte bli rökare. Och många elitidrottare krökar offentligt. Så vitt jag vet har dock ännu ingen dopingmotståndare föreslagit att man inför sanktioner mot rökande föräldrar, eller att man under avstängningshot förbjuder kända elitidrottsmän att dricka sprit offentligt. Förmodligen är den sammanlagda sociala skadan av ungdomarnas rökning och spritförtäring dock större än den som eventuellt skulle följa av deras medicinskt kontrollerade dopinganvändning.

Ett annat sätt att försöka göra dopingförbudet immunt mot Mills princip är att hävda att fri doping medför att tvång utövas på de som skulle föredra att avstå från doping. Dopingmotståndare understryker att även om doping vore fri, kommer det ändå att finnas ett antal idrottsmän som, kanske av försiktighetsskäl (kom ihåg att vi ännu inte riktigt vet hur skadlig doping kan vara), ändå skulle föredra att inte dopa sig. Dessa idrottsmän – fortsätter invändningen – skulle emellertid bli tvingade att dopa sig för att inte förlora i konkurrenskraft.

Jämför situationen med "frukostTV"-företeelsen. Marknadsutvecklingen inom TV-journalistik har gjort det lönsamt att börja TV-sändningarna tidigt på morgonen. Att leda sådana program innebär bl a att man måste stiga upp väldigt tidigt på morgonen. Du är journalist, blir erbjuden en sådan tjänst, men anser den vara för påfrestande för, säg, ditt familjeliv, ditt sociala umgänge och kanske även för din hälsa. Av det skälet tackar du nej till erbjudandet. Senare får du veta att andra kolleger anlitats för uppdraget. Är man då berättigad att säga att dessa journalister, genom att åta sig morgonTV-sändningar, tvingar dig att offra ditt familjeliv m.m. för att inte äventyra dina karriärsmöjligheter? Morgonpigga journalister utövar onekligen en viss press på sina kolleger: den som inte är beredd att stiga upp i ottan kommer att synas mindre i medierna. Men att tala om tvång vore verkligen en överdrift. Din möjlighet till försörjning är långtifrån hotad. Det finns trots allt andra journalisttjänster vid senare tider på dagen som du kan söka. Samma sak kan sägas om idrottsmän som inte är villiga att dopa sig. De kommer kanske inte att vara bland tio-i-topp idrottsutövarna. Men de kan naturligtvis fortsätta att ägna sig åt elitidrott. I själva verket är det fullt möjligt att försörja sig som idrottsman även när man inte tillhör den absoluta eliten, givet den utbredda professionalism och

kommersialism som idag råder inom idrotten. Dopade idrottsmän utövar inte mer tvång på andra idrottsutövare än vad frukost-TVn gör på morgontrötta journalister.

Men är paternalism det enda skäl man kan anföra för dopingförbudet? Förbudsanhängarna har också framfört argumentet att idrotts tävlingar bör ske på lika villkor. Är ett sådant krav oförenligt med en mer liberal syn på doping?

Att tävla innebär ju att – inom ramen för de givna reglerna – söka fastställa en olikhet, nämligen den olikhet som valts ut som relevant för tävlingen (i ett sprinterlopp, t ex, gäller att fastställa hur olika snabba deltagarna är). Kravet på lika tävlingsvillkor kan då rimligen uppfattas som att: (a) samma regler ska gälla för alla deltagare; och (b) tävlingen ska avgöras enbart utifrån de för idrottsgrenen relevanta olikheterna atleterna emellan. Syftet med detta krav är ju att se till att ingen deltagare skaffar sig en oerättigad (i meningen ”otillåten” respektive ”irrelevant”) fördel vis à vis sina motståndare.

Vi har redan sett att (a) inte utgör något problem för dopingen: avskaffas förbudet, då får alla deltagare använda dopingmedel.

Det är snarare (b) som dopingmotståndare grundat sin sak på. Atleterna kommer olika rustade till tävlingstillfället. Vissa olikheter (såsom genetiska anlag, förvärvad skicklighet, olika träningsprogram och strategier, etc.) accepteras dock som naturliga och för tävlingen relevanta olikheter. Andra, t ex de som orsakas av dopingpreparaten, framställs i stället som onaturliga och främmande för tävlingen. Märkligt nog ingår tävlingsfördelar orsakade av sponsring i de förra olikheterna, trots att de inte direkt har att göra med de färdigheter som tävlingen är tänkt att fastställa. Vissa dopingmetoder är dessutom allt annat än onaturliga. S k bloddoping går ut på att man förvarar eget blod för att sedan återinjicera det i syfte att öka blodets förmåga att transportera syre. Det är svårt att se hur detta kan vara mindre ”naturligt” och relevant för tävlingen än att t ex få ett fett sponsorskontrakt av Adidas. Egentligen kunde man även tänka sig att, i syfte att göra tävlingsvillkoren mer ”lika”, förbjuda dopingen för alla sponsrade atleter, men tillåta den för de som inte lyckats skaffa sig idrottsfinansiärer!

Faktum är att distinktionen mellan ”det naturliga” och ”det konstgjorda” är historiskt flytande. I början av 1900-talet ansågs vanlig träning vara onaturlig och, av det skälet, osportslig. En bra bit in på 60-talet var styrketräning ännu ett ytterst ovanligt inslag i elitidrotts-

männens träningsprogram. Ingen idag är i stånd att säga vad som kommer att uppfattas som "naturliga träningsmetoder" om, säg, 20 eller 30 år.

5. *Slutsatser*

Slutsatsen blir att elitidrott går fri från alla tre invändningarna. Aggressiv nationalism och allehanda fascistiska värderingar motverkas till en viss grad av kommersialiserad, professionell idrottsverksamhet. En sådan utveckling inom elitidrott kan även förväntas bidra till att nyansera rådande sociala, etniska och könsrättsliga förebilder. Några av dessa effekter har redan inträffat, andra återstår att bekräfta. Men de kan orimligen ignoreras i en seriös diskussion om elitidrottens moraliska status.

Vad den utbredda dopinganvändningen inom elitidrott beträffar, är dopingmotståndarna fortfarande skyldiga oss bra argument för det rådande dopingförbudet. Det är önskvärt att individerna utövar rätten att själva besluta hur stora risker de är beredda att ta, och hur stora uppopffringar de är villiga att göra, i sina strävanden efter professionell framgång.¹⁵ I synnerhet tycks förbud mot sådant risktagande vara särskilt obefogat i fråga om (ännu) ej säkert fastställda risker.

Dopingförbudet underdetermineras också av argumentet om lika tävlingsvillkor. I själva verket, givet sponsringen, talar detta argument snarare för att införa selektiv doping i likhetsskapande syfte! Eller så har jag hävdad.

Mot denna sistnämnda ståndpunkt kan emellertid framföras följande två invändningar. (i) Lika tävlingsvillkor behöver inte nödvändigtvis skapas genom att tillåta doping för icke-sponsrade idrottsmän. Man kan t ex föreslå att sponsrade atleter belastas med olika svårigheter i stället (t ex, att springa barfota, att simma med tyngdbojor hängande från halsen, etc). (ii) Om sponsringen skapar den situation som gör selektiv doping nödvändig, och om sponsring i sin tur är en följd av kommersialism, varför inte då skrota kommersialism inom elitidrott? På så sätt kan man komma åt de för tävlingen irrelevanta

¹⁵ Paternalistiska förbud tycks för övrigt inte vara särskilt vanliga inom idrottssammanhang. Ska man t ex också förbjuda bergsklättring eller boxning? (Under sommaren -97 uppgick antalet olycksfall med dödlig utgång i samband med klättringssporten i Alperna till drygt 40).

olikheter som sponsringen skapar utan att avskaffa dopingförbudet.

Förslaget (i) är enligt min mening inte bättre än att tillåta doping. Dels skulle kontrollkostnaderna bli högre om vi införde ännu mer regelbestämmelser för idrottstävlingar. Dels skulle vi gå miste om den stora fördelen med att avskaffa dopingförbudet, nämligen möjligheten att åstadkomma "transparent" på tävlingsarenorna. Det stora dopingproblemet inom elitidrott idag är inte dopingskadorna, utan snarare bristen på transparens. Vi vet t ex att Ben Johnsson dopade sig, men vi kan bara misstänka att Carl Lewis gjorde det. Fri doping skulle medföra att segern gick till den mest förträfflige atleten, snarare än till den som är skickligast på att dölja sitt fusk.

Ytterligare ett skäl för att föredra att avskaffa förbudet framför mer restriktioner kan formuleras i renodlade hedonistiska termer: sänkt prestationsnivå medför minskad glädje för åskådarna! Av deras reaktioner att döma, upplever publiken lust när elitidrottsmännen överträffar tidigare topp prestationer. Dopingförbudet (eller likhetsskapande belastningar riktade mot sponsrade atleter) berövar publiken dessa glädjeupplevelser.

Kan (ii) vara en framkomlig väg i stället? Förmodligen inte. Det finns goda skäl för att bibehålla kommersialism inom elitidrott, nämligen dess redan nämnda fördelar. (Kortfattat: den utgör en barriär mot aggressiv nationalism samt fascistiska, racistiska och manschauvinistiska värderingar). Då verkar det rimligare att i stället göra något åt kommersialismens avigsidor, t ex sponsringen, som leder till att tävlingsvillkoren rubbas av för tävlingen irrelevanta faktorer.

Ett alternativ i sammanhanget kunde vara att staten går in och stödjer icke-sponsrade atleter. Mot det talar dock det faktum att en sådan strategi skulle bli för dyr för de redan ansträngda statsfinanserna. Dessutom skulle transparens effekten också utebli.

Tillåten doping framstår då som den mest rationella vägen till att uppnå så lika tävlingsvillkor som möjligt inom tävlingsidrott. Dopingabolitionism rekommenderas också av såväl det hedonistiska som transparensargumentet.

Summa summarum: det finns ingen anledning att känna dåligt samvete när man – som publik – hänrycks åt en enastående idrottsprestation. Lika lite som det skulle finnas skäl för moraliska betänkligheter för en professionell idrottsutövare som tog hjälp av olika preparat i sina ansträngningar att nå toppnivån, om doping vore

tillåten. Blott det rådande förbudet gör att denna handling blir förkastlig. Men förbudet i sig är inte rättfärdigat. Till skillnad från bredd- och motionsidrott, bedrivs elitidrott inte i hälsofrämjande syfte. Många toppidrottsmän/kvinnor förstör sin hälsa genom sitt idrottsutövande. Detta är beklagligt, och idrottsskador bör, om möjligt, minimeras. Men egentligen är dessa ohälsosamma effekter på sätt och vis helt i sin ordning. Själv har jag förstört två nackkotor efter många års läsning och sittande vid datorn. (Vad värre är, jag tvekar om att jag genom mitt filosoferande lyckats lämna ett större bidrag till den allmänna lyckan än vad Ingo eller Maradona gjort). Arbete tär faktiskt på kroppen. Och elitidrotten utövas av yrkesarbetare.

Litteratur

Sporten eller livet – en antologi om huliganism, kroppsfixering och idrottsliga ideal, Heatwave förlag, 1996.

TÄNNSJÖ, TORBJÖRN, "Is Our Admiration for Sports Heroes Fascistoid?" (artikeln kommer att publiceras i *The Journal of the Philosophy of Sports*, utgiven av The Society for the Study of the Philosophy of Sports).

KEATING, JAMES W., "Sportsmanship as a Moral Category", i MORGAN, WILLIAM J. OCH MEIER, KLAUS V., *Philosophic Inquiry in Sport*, Human Kinetic Publishers, 1988.

JOHANSSON, INGVAR, "Att idrott skall vara så svårt att förstå", FT, 4/94.

PERSSON, INGMAR, "Hur hemsk är elitidrotten?", FT, 2/97.

MILL, JOHN STUART, *On Liberty*, Collins, Fount Paperbacks.